

Domarkongress i Moskva

Montesquieus anda svävade över Moskva när den första domarkongressen i modern tid öppnades där den 17 oktober i år av förbundsrepublikens president Boris Jeltsin och justitieminister Federov.

Det ofta upprepade syftet med den domstolsreform som utgjorde diskussionsämne under kongressen var nämligen att domstolarnas maktställning måste bli jämställd med den som tillkommer den lagstiftande och den verkställande makten.

Säkert väcker budskapet förvåning, inte minst i Ryssland, där domstolarna sedan Stalins tid verkat som kommunistpartiets bestraffande arm och där åklagarna, till skillnad från domstolarna, varit de som i rättsväsendet har utövat verklig makt.

En galluppundersökning angående allmänhetens förtroende för domstolarna hade, föga förvånande, visat att bara 10 procent av dem som tillfrågats hyser förtroende för domstolarna och att 40 procent sagt sig inte ha något förtroende alls. Vilken uppfattning, om ens någon, som de övriga 50 procent redovisat upplystes inte.

De ryska domarna har en lön som obetydligt överstiger minimilönen och de tvingas bedriva sin verksamhet i bristfälliga, ofta fallfärdiga, lokaler. Det hade i domarkåren väckt en stor förbittring när president Gorbatjovs dekret att kommunistpartiets lokaler skulle ställas till förfogande för bl. a. domstolarna hade saboterats av de lokala myndigheterna. Dessutom råder brist på papper, skrivmaskiner och teknisk utrustning över huvud taget.

Arbete fattas dock inte. Tvärtom, arbetsbelastningen är sådan att en domare från S:t Petersburg fann det angeläget att framhålla att "en domare som är överbelastad med arbete tvingas arbeta så snabbt att han till slut bryts sönder som domare".

Kort sagt: domarkåren har proletariserats. Domarna har, som justitieminister Fedorov sade, förvandlats till "små tjänstemän" som i sin verksamhet kunnat påverkas av politiker och andra intressen; inte sällan har de påverkats av massmedia, som kunnat — och velat — spela på medborgarnas upprördhet över brottsligheten.

Ett förslag till en brett upplagd domstolsreform har nu lagts fram. Det har utarbetats av en expertgrupp under ledning av ordföranden i Rysslands Högsta domstol. Bl. a. föreslås införande av ett jurysystem och hovrätter som andra instans.

Förslagen hade diskuterats vid regionala domarmöten och vid dessa hade också de ca 700 representanter utsetts som skulle få delta vid domarkongressen. Diskussionerna vid kongressen var livliga och tydde stundtals på att en sedan länge uppdämd bitterhet över domstolsväsendets tillstånd nu fick sitt utlopp. Det var f. ö. betecknande att det syntes föreligga total enighet om att domare inte bör tillhöra ett politiskt parti.

Vilket är då motivet för den Montesquieuska andan bakom den föreslagna domstolsreformen? Både Jeltsin och Federov framhöll att erfarenheten visat att samhällskonflikter inte kan lösas med repression eller anarki utan endast med hjälp av en rättsordning som tillämpas av starka och självständiga domstolar. Det skall vara domstolarnas uppgift att garantera medborgarna skydd mot rättsövergrepp och att se till att de

grundläggande fri- och rättigheterna respekteras. ”En förödmjukad domarkår kan aldrig vara en garanti för medborgerliga fri- och rättigheter” sade Federov i sitt anförande till kongressen.

Under kongressen diskuterades flera förslag till åtgärder som skulle leda fram till ett förverkligande av målsättningen.

Av naturliga skäl tilldrog sig lönefrågan ett särskilt intresse. En kraftig löneförhöjning framstår som en av de viktigaste förutsättningarna för att domstolarna skall kunna bli jämställda med den lagstiftande och den verkställande makten. Bortsett från att domarna idag är våldsamt underbetalda är det givet att lönesättningen är en viktig signal till medborgarna om den betydelse som deras verksamhet tillmäts av de styrande i landet.

Federov tillkännagav under kongressen att domarnas löner från och med den 1 november skall överensstämja med de löner som tillkommer tjänstemän på motsvarande nivåer inom förvaltningen. Detta sades innebära dels att domarnas löner blir mångdubbelt större än för närvarande och att de — på grund av att den angivna principen skall följas även i fortsättningen — automatiskt kommer att höjas i takt med de löner som tillerkänns cheftjänstemän i förvaltningen.

Ett annat viktigt förslag avsett att säkerställa domarnas självständighet utgjorde förslaget att domare — som för närvarande utses lokalt för en tioårsperiod — skall utnämnas av rådsrepublikens president och vara oavsättliga.

Den föreslagna domstolsreformen innebär vidare att åklagarnas ställning radikalt skall förändras så att de — som i andra länder — på jämställd fot med försvararna skall vara rättsskipningens tjänare i stället för dess utövare. Rätten att samla och förebbringa bevisning skall tillkomma även försvararna. Det känns onekligen egendomligt att höra detta självklara faktum framläggas som en innovation.

Domstolarnas ställning skall markeras i en grundlag som också är under utarbetande. I denna skall domstolarna bl. a. ges lagprövningsrätt.

En viktig anledning till behovet av en domstolsreform sades uttryckligen vara att många av de nuvarande domarna har fått sina tjänster på grund av partimeriter. Alla dessa kan inte förlora sina tjänster vid en omläggning av domstolsväsendet. Så många jurister torde helt enkelt inte finnas att tillgå. I stället satsar man på en brett upplagd upplysningsverksamhet som bl. a. innefattar studiebesök i andra europeiska länder. Ett sextiototal domare har redan studerat domstolsväsendet i Västtyskland under ett två veckor långt studiebesök. Särskilt för de yngre domarna hade detta besök bedömts vara mycket betydelsefullt när det gällt att åskadliggöra vilken typ av domare som man strävar efter att få i Ryssland. Under det kommande året skall ytterligare 1 000 domare delta i studiebesök i Tyskland, Belgien och Frankrike. Man uttryckte från justitiedepartementets sida förhoppningen att också Sverige skall vilja ta emot grupper av ryska domare för studier av det svenska domstolsväsendet. Sådana besök planeras nu för domare från de baltiska länderna. Det måste anses angeläget att motsvarande möjligheter bereds också ryska domare.

Förhållandena i ryska och svenska domstolar skiljer sig dessbättre åt i så hög grad att sådana studiebesök bör ha mycket att ge våra ryska kollegor. På en punkt bör de emellertid kunna finna att de har något gemensamt med sina svenska kollegor: frustrationen över en ständigt ökande arbetsbörda som medför att domaren i allt mindre utsträckning — eller med allt större uppoffring av vidareutbildning och fritid — finner sig kunna utöva sitt yrke med den omsorg och eftertanke som krävs.

Birgitta Blom